

LAUSUNTO

Helsinki 5.3.2026

Tarkastusvaliokunnalle

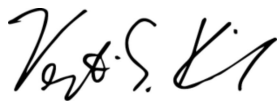
Viite: HE 13/2025 vp

Asia: Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2025

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Miia Nahkuri, miia.nahkuri@soste.fi p. 0408255967

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi otsikossa mainitusta asiasta

Tiivistelmä SOSTEn kannasta:

SOSTE korostaa, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustusjärjestelmää on uudistettava rakenteellisesti. Vaikka STEA-avustusten hallinnointia on kehitetty, järjestelmä tuottaa edelleen merkittävää hallinnollista kuormitusta, toiminnan siiloutumista ja ennakoimattomuutta.

SOSTE painottaa seuraavia keskeisiä näkökulmia:

- **Kansalaisyhteiskunta on demokratian peruspilari.**
Järjestöt eivät ole vain palvelutuotannon täydentäjiä, vaan keskeinen väylä osallisuuteen, vaikuttamiseen ja yhteiskunnalliseen luottamukseen.
- **Raportoinnin tulee olla oikeasuhtaista.**
Tarkastukset vahvistavat, että sote-järjestöjen avustusten käyttö on ollut luotettavaa ja järjestelmän valvonta toimii. Kaikille toimijoille yhtäläisesti asetettu vuosittainen ja yksityiskohtainen raportointi ei ole välttämättä suhteessa todettuihin riskeihin.
- **Hallinnollinen taakka ja toiminnan siiloutuminen ovat lisääntyneet.**
Useiden kohdennettujen avustusten (Ak) malli jakaa toimintaa hallinnollisiin siiloihin ja lisää raportointikuormaa erityisesti pienille järjestöille. Toiminta-avustukset tulee myöntää pääsääntöisesti yhtenä yleisavustuksena (Ay).
- **Leikkausten mittaluokka ja ennakoimattomuus heikentävät toimintaedellytyksiä.**
Sote-järjestöjen rahoitus pienenee vaalikauden aikana yli kolmanneksella. Samalla ohjeellisista avustussuunnitelmista on luovuttu ja avustusprosessin ennakoitavuus on heikentynyt.
- **Monivuotisuus ja ennustettavuus ovat välttämättömiä.**
Vakiintuneiden järjestöjen rahoituksen tulisi olla monivuotista, eikä ohjeellisista suunnitelmista tulisi poiketa ilman erityisen painavaa syytä.
- **Rakenteellinen uudistus on välttämätön.**
Uudistuksen tärkeimpinä elementteinä tulee olla yleisavustuspainotus (ay) ja monivuotisuus, joita täydentävät alueellisen toiminnan ratkaisut, joustavammat hankeavustukset ja varainhankinnan kannustavuus.

SOSTEn näkemyksen mukaan valtionavustusjärjestelmän tulee tukea järjestöjen vaikuttavuutta, autonomiaa ja pitkäjänteistä toimintaa sekä vahvistaa kansalaisyhteiskunnan roolia osana demokraattista järjestelmää.

Kansalaisyhteiskunta demokratian perustana

Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomuksessa (K 18/2025 vp) osallistumista tarkastellaan ensisijaisesti julkisten palvelujen ja digitaalisten asiointikanavien näkökulmasta. On kuitenkin tärkeää korostaa, että kansalaisyhteiskunnan rooli osallistumisen mahdollistajana on tätä laajempi.

Järjestöt eivät ole ainoastaan julkisen vallan palvelutuotannon täydentäjiä, vaan keskeinen osa demokraattista järjestelmää. Järjestöjen kautta tuodaan päätöksentekoon myös niiden ihmisten näkökulmia, jotka eivät muutoin saa ääntään kuuluviin. Yhteisöllisyys, vertaistuki ja vaikuttamistoiminta ovat usein ensimmäinen askel yhteiskunnalliseen osallisuuteen.

Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten turvaaminen on siten sosiaali- ja hyvinvointipoliittinen sekä demokratian toimivuutta koskeva kysymys.

STEA-avustuksia koskevat tarkastukset

Valtiontalouden tarkastusvirasto tarkasti vuonna 2022 rahapelitoiminnan tuotoista myönnettyjä valtionavustuksia, mukaan lukien sosiaali- ja terveysjärjestöille myönnettävät STEA-avustukset. Marraskuussa 2025 julkaistussa jälkiseurannassa todetaan, että tarkastuksen suositukseen on ryhdytty vastaamaan. Tarkastukset vahvistavat, että sote-järjestöjen avustusten käyttö on ollut luotettavaa ja järjestelmän valvonta toimii. Jälkiseuranta osoittaa, että avustusprosessien avoimuutta ja tuloksellisuuden linjauksia on kehitetty, mutta kehittämistyö näissä jatkuu edelleen.

Järjestökentän näkökulmasta keskeiset haasteet liittyvät kuitenkin järjestelmän perusrakenteeseen: avustusten pirstoutumiseen, raportointitiheyden kasvuun, tavoitteiden rajauksiin sekä hallinnollisen taakan kasautumiseen, joka on erityinen haaste pienemmille järjestöille. Näitä kysymyksiä ei voida ratkaista yksinomaan raportointia tarkentamalla tai valvontaa lisäämällä, vaan ne edellyttävät laajempaa rakenteellista uudistamista.

Arviointivaatimusten kasvu ja eriarvoistumisriski

Avustushaun ja tuloksellisuusraportoinnin käytäntöjä on kehitetty systemaattisempaan suuntaan. Järjestöt pitävät vaikutusketjuajattelua lähtökohtaisesti perusteltuna, ja arviointiosaaminen on vahvistunut merkittävästi. Myös VTV:n jälkitarkastuksessa todetaan, että tuloksellisuuden seuraaminen on kokonaisuutena kattavinta STEAssa.

Samalla arviointivaatimusten kasvu on lisännyt hallinnollista kuormitusta. Riittävä ohjeistus ei aina ole ollut selkeää, ja erityisesti yleisavustusten tuloksellisuusraportointi koetaan haastavaksi.

Arvioinnin ammattimaistuminen sisältää myös eriarvoistumisriskin: pienillä ja uusilla toimijoilla ei ole samanlaisia resursseja arviointiosaamisen kehittämiseen kuin suurilla organisaatioilla. Kouluttaminen ja neuvonta ovat välttämätöntä muutoksissa. On tärkeää, ettei arviointivaatimuksilla tahattomasti kavenneta kansalaisyhteiskunnan monimuotoisuutta.

Hallinnollinen taakka ja toiminnan siiloutuminen

SOSTE lähtee yleisavustuksessa (Ay) siitä, että sillä pitäisi voida avustaa järjestön koko toiminta. Tällä hetkellä järjestöillä voi olla useita kohdennettuja yleisavustuksia (Ak), mutta myös yleisavustus (Ay).

Kohdentamattomat yleisavustukset (Ay) keventävät hallinnollista taakkaa ja parantavat järjestöjen mahdollisuuksia keskittyä ydintehtäväänsä, mikä lisää vaikuttavuutta ja tuottavuutta ilman toiminnan siiloutumista usean eri avustuskohteen alle. Tällä hetkellä yleisavustukset (Ay) vastaavat kuitenkin vain noin neljäsosaa STEAn sote-järjestöille myöntämistä valtionavustuksista. Kohdennetut yleisavustukset (Ak) ovat hallinnollista taakkaa lisäävä elementti, sillä jokaista kohdetta pitää hakea erikseen ja jokaisesta kohteesta raportoida erikseen. Useiden avustuskohteiden erillinen raportointi pirstoo kokonaiskuvaa ja lisää virheriskiä. Myös VTV on kiinnittänyt huomioita STEAn avustusrakenteen hajanaisuuteen.

Laajemmat avustuskokonaisuudet mahdollistaisivat toiminnan sisällöllisen kehittämisen, innovoinnin ja uuden luomisen myös ilman erillisiä hankkeita. Toiminta-avustukset tulisi myöntää pääsääntöisesti yhtenä yleisavustuksena. Yleisavustuksen ja kohdennettujen yleisavustusten samanaikainen käyttö tulee rajata vain poikkeustilanteisiin. Järjestön toiminnan vaikuttavuus muodostuu kokonaisuudesta, ei yksittäisistä avustuskohteista.

Vuosittainen raportointi kaikille avustuksille on erityisesti pienille järjestöille raskasta. On ymmärrettävää, että uusilta avustuksensaajilta edellytetään nopeammin näyttöä tuloksista. Sen sijaan pitkään vakiintuneilta toimijoilta vuosittainen yksityiskohtainen raportointi ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista.

Hallinnollisen taakan keventäminen tehostaa sekä järjestöjen että viranomaisten resurssien käyttöä. Siirtyminen yhteen avustustylajiin vähentää kustannuksia, kun valmistelua ja seuranta-aikaa tarvitaan vähemmän ja järjestöjen hallinnollinen taakka vähenee. On myös perusteltua arvioida, ovatko kaikille toimijoille yhtäläisesti asetetut vuosittaiset ja yksityiskohtaiset raportointivaatimukset oikeassa suhteessa todettuihin riskeihin.

Leikkausten suuruus ja ennakoitavuus

Vaikka sote-järjestöjen STEA-valtionavustukset kasvoivat nimellisesti vuosina 2000–2024, avustusten inflaatiokorjattu taso junnasi paikallaan koko 2000-luvun. Sosiaali- ja terveysjärjestöille yleishyödylliseen sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä edistävään toimintaan myönnettävä avustussumma pienenee vaalikauden aikana yli kolmanneksella vuoden 2024 avustussummaan verrattuna.

Avustussummat eri vuosina ovat:

2024: 384 miljoonaa euroa

2025: 304 miljoonaa euroa

2026: 274 miljoonaa euroa

2027: 243 miljoonaa euroa

Sote-järjestöihin kohdistuneet merkittävät avustusleikkaukset ja niiden kohdentumiseen liittyvä epävarmuus ovat lisänneet toimintaympäristön ennakoimattomuutta.

Avustusprosessin ennakoitavuus on myös heikentynyt, kun avustusehdotus- ja päätös ovat viivästyneet viime vuosina. Myös avustusprosessi herätti huolta vuoden 2026 avustuksien osalta: aiempina vuosina valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnassa käsitelty avustusesitys ratkaistiin tällä kertaa ilman vastaavaa hallituspuolueiden yhteistä käsittelyä. Myös ohjeellisista avustussuunnitelmista on luovuttu. Tämä on lisännyt epävarmuutta ja vaikeuttanut järjestöjen mahdollisuuksia suunnitella toimintaansa pitkäjänteisesti.

Rahoituksen ennustettavuus on keskeinen edellytys pitkäjänteiselle kehittämiselle, henkilöstön sitouttamiselle ja vaikuttavuuden vahvistamiselle. Lähtökohtana tulisi olla, ettei ohjeellisesta avustussuunnitelmasta poiketa ilman erityisen painavaa syytä. Nyt tästä on luovuttu, vaikka viime marraskuussa valtionavustuskäytänteiden uudistamisjaosto esitti käyttämään ohjeellista avustussuunnitelmaa ja myöntämään monivuotisia yleisavustuksia erityisesti tilanteissa, joissa yleisavustuksen saajat ovat vakiintuneita.

Rakenteellisen uudistuksen tarve

Avustusjärjestelmän uudistaminen ja hallinnollisen taakan keventäminen on välttämätöntä, jotta järjestöt voivat vastata lisääntyneisiin tarpeisiin vaikuttavasti ja kustannustehokkaasti. Avustusjärjestelmän kehittämisessä on siirryttävä yksittäisten prosessien kehittämisestä kohti rakenteellista uudistamista. Keskeisiä kehittämissuuntia ovat:

- **Avustuksissa on siirryttävä kohti yleisavustuksia eli suurempia kokonaisuuksia.** Avustusasetuksen 10 §:ään on tehtävä lisäys, jonka mukaan toiminta-avustukset tulee myöntää pääsääntöisesti yhtenä yleisavustuksena ja että yleisavustuksen ja kohdennettujen yleisavustusten samanaikaisen käytön tulee rajoittua poikkeuksellisiin tilanteisiin.
- **Avustusten monivuotisuus:** Ennustettavuuden näkökulmasta lähtökohta tulisi olla, ettei ohjeellisesta avustussuunnitelmasta poiketa tänä aikana ilman erityisen painavaa syytä.
- **Alueellisen toiminnan avustusuudistus:** Tässä mallissa järjestöperheellä on mahdollisuus niin halutessaan vastuuttaa keskusjärjestönsä hakemaan valtionavustusta niiden yhteiseen toimintaan kokonaisuutena ja siirtämään avustusta edelleen jäsenyhdistyksille toiminnan tavoitteiden toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Muutoksessa myös paikallisten järjestöjen toimintaedellytykset on turvattava. Uudistus vähentää huomattavasti hallinnollista työtä sekä viranomaisilta ja järjestöiltä. Malli on käytössä muun muassa Opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustuksissa (avustusten delegointi -malli).
- **Hankeavustuksien kehittäminen:** Hankkeita tulisi kehittää enemmän nopean reagoinnin ja uusien avustusten mahdollistamisen suuntaan. Olisi myös hyvä harkita kehittämishankkeiden ja muiden hankeavustuksien irrottamista vuosittaisesta valmistelusyklistä, varata niihin määräraha ja mahdollistaa niiden hakeminen ja myöntäminen jatkuvasti.
- **Oman toiminnan tuotot ja varainhankinta:** Järjestöjen omaa varainhankintaa on helpotettava siten, että järjestö voisi käyttää saamastaan valtionavustuksesta kymmenen prosenttia (10 %) avustettuun toimintaan välittömästi liittyvään varainhankintaan. SOSTE kannattaa yksityisten ja yhteisöjen lahjoituksien verovähennysoikeuden laajentamista. Verovähennysmalli ei saa aiheuttaa tarpeetonta hallinnollista taakkaa.

Avustusjärjestelmän tulee mahdollistaa myös se, että tiettyyn toimintaan voidaan suunnata järjestön omia tai ulkopuolisia varoja ilman, että ne automaattisesti vähennetään järjestölle myönnetystä avustuksesta. Lähtökohdaksi pitää ottaa, että oman toiminnan tuottojen tekemisestä ei rankaista vaan siihen kannustetaan. Avustettuun toimintaan kohdistettava lisärahoitus ei saa vähentää myönnettyä avustusta.

- **Muutosten toimeenpano:** Mikäli päädytään isoihin rakenteellisiin muutoksiin koko avustusjärjestelmässä, on niiden toteutukseen varattava aikaa ja järjestöjen osallisuus on varmistettava. Avustusasioden neuvottelukunnalla tulee olla merkittävä rooli, jos avustusten kokonaismäärää tai avustusjärjestelmää muutetaan.